

Met de klok mee: Zicht op het Singelpark. Muziektent in Singelpark. Van Waal tot Waal, Visie op de Vesting Zaltbommel, Bosch & Slabbers landschaps-architecten i.o.v. Gemeente Zaltbommel, 2014. Het beheer is niet optimaal.

Het Zaltbommelse Singelpark van François Willem de Virieu

F.W. de Virieu werd op 17 maart 1789 in Zaltbommel geboren in een milieu van notabelen. Hij was een veelzijdig man met een grote maatschappelijke betrokkenheid. Zo weten we door de verschillende oorkondes, medailles en getuigschriften die bewaard zijn gebleven, dat hij naast zijn betaalde functie als 'Directeur der Posterijen' ook een gepassioneerd botanist was. In zijn nadagen kon De Virieu zijn maatschappelijke betrokkenheid en zijn passie voor groen combineren. Zo ontwierp hij de tuin rond de Sint Maartenskerk, het Nutsgebouw en het Slingerbos in Rossum. Maar zijn 'opus magnum' werd de omvorming van de Zaltbommelse vestingwallen uit 1610 tot romantische singelparken in 1834.

Tekst en fotografie: Carien van Boxtel

Deze wallen hadden hun militaire functie verloren en kwamen in gebruik als wandelgebied. Ze boden door hun vrije schootsveld een prachtig uitzicht op het buitengebied van boomgaarden, bouwland en boerderijen. In 1834 besloot de gemeenteraad om ze opnieuw in te richten in de populaire landschapsstijl. Eerder gebeurde dit o.a. in Haarlem in 1817 door J.D. Zocher jr. en in Leeuwarden door L.P. Roodbaard. Wat het Zaltbommelse Singelpark zo bijzonder maakt, is dat hiervoor geen beroemde tuinarchitect maar een lokale 'amateur' werd aangezocht.

Uniek groen monument van Zaltbommels multitalent

De Virieu veranderde de scherpe, militaire lijnen in stompe, glooiende hellingen en slingerende paadjes, hij maakte ruimte voor pittoreske vijvers en creëerde indrukwekkende hoogteverschillen. Boomclumps*, heestergroepen en solitaire bomen zorgden voor ruimtewerking en zichtlijnen; langs de waterkanten van de binnen- en buitengracht plantte hij hoge bomen: een ontwerpmiddel om de ruimtelijke werking te versterken.

De plannen van Zocher jr. en de tekeningen van De Virieu vertonen veel ontwerpmatige overeenkomsten: we moeten aannemen dat De Virieu zwaar heeft geleund op het werk van zijn beroemde collega. Visueel zijn zijn tekeningen niet zo aantrekkelijk; het zijn technische plattegronden in zwarte inkt op papier, maar zeer schaalvast en nog steeds herkenbaar in het huidige kaartbeeld. Het park is uniek, omdat het in vorm en oppervlakte intact is en nog steeds een nagenoeg ononderbroken groene gordel om de vesting vormt.

De Virieu en 'zijn' Singelpark uit de vergetelheid

De naam De Virieu verdween na zijn dood in 1876 uit Zaltbommel: er waren geen mannelijke erfgenamen en heden ten dage zijn er maar weinig Bommelaars die de werkelijke nalatenschap van De Virieu kennen.

Het park staat enorm onder druk. Het beheer laat te wensen over en de gebruiksdruk door hardlopers, hondenbezitters en rommelmakers neemt hand over hand toe. Het park is het enige vrije hondenuitlaatgebied, waar verrijging toelaat en soortenrijkheid afneemt. De waterpartijen zijn verland, de 'onderlangse' paden vrijwel verdwenen. De oorspronkelijke banken van De Virieu zijn verdwenen en er is sociale onveiligheid.

In 2014 werd - op initiatief van kunsthistoricus Roland Gieles - door het Stadskaatsel Zaltbommel een tentoonstelling gewijd aan De Virieu. Om het

'groene aspect' te belichten werd ik bij het project betrokken. Zo maakten de ontwerptekeningen van het Singelpark en de themakaarten van landschapsarchitecten Bosch & Slabbers deel uit van de tentoonstelling. De vrijwilligers van de TorenTuin Zaltbommel, een veelzijdige openbare buurttuin, verzorgden prachtige bloem- en oogststillevenen. Tenslotte organiseerden we wandelingen door het Singelpark. Wij waren zelf de gidsen, bijgestaan door landschapsarchitect Jan Willem Bosch en natuurgids Cassandra van Altena.

Naar een toekomstbestendig park

Er is gelukkig hernieuwde aandacht voor De Virieu en 'zijn' park. De visie 'Van Waal tot Waal', door Bosch & Slabbers landschapsarchitecten gemaakt in opdracht van de gemeente Zaltbommel, legt een solide basis voor het behoud en herstel en bevestigt de waarde voor de vesting. De volgende stap is hopelijk een grondige tuinhistorische analyse en een restauratie- en beheerplan. De mogelijkheden van actieve burgerparticipatie bij het beheer zijn daarbij het onderzoeken waard. Dit hele proces zal ik uiteraard nauwlettend blijven volgen en waar mogelijk ondersteunen.

*(Boom)clumps: een ontwerpmiddel uit de Engelse landschapsstijl. Een clump is een groep bomen, die strategisch werd geplaatst om zichtlijnen te markeren of om geleidingen in de ruimte aan te brengen.

Bronnen

P.A. Bakker, R. Bijen, J.E. Lamme, Het Boombergpark te Hilversum, Hilversum, Uitgeverij Verloren (2005).

'Wallen sleet, maar uniek'. Visie Van Waal tot Waal, Interview met Jan Willem Bosch, Brabants Dagblad, 22 mei 2015.